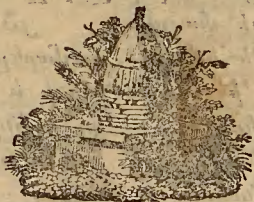

ՄԵՂՈՒ ԿԱՅԱՍՏԱՆԻ

ԼՐԱԳԻՐ

ԲԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԲՈՆԻՏՐԱԿԱՆ

Բանասիրական աստիճանները ընդունում է
Թեֆլիզի մէջ Հրատարակողի ճան, եւ փրօմ-
ճան Պարսի Լեւոնի Լեւոնյանի Գրատարան
մէջ, իսկ որիւմ հաղարկելու Պարսի Լեւոն-
յանի Գրատարանը ճան :

Լրագիրը շաբաթը մէջ անգամ հրատարակու-
մէն շաբաթի օր, եւ արեւմտեան գիշեր է լինի
եւեթ Բէ՛ (Թեֆլիզի) եւ ինչ որ հարկէ լինի ու-
րիշ հաղարկելու :

ԱՌԱՋԻՆ

Ով որ ուզենայ վաճառականութեան կամ ուրիշ գործի վերաբե-
րեալ յայտարարութիւն տալ լրագրին մէջ, ամէն 4 տառի հա-
մար կը վճարէ 1 կողմէի արծաթ :

ՏԱՐԻ

ՀԱՄԱՐ 42

ՀԱՅՏԵՍՐԵՐԻ 18

1858 ՄԱՐԻ

ՌՈՒՍԵՍՏԱՆԻ ԼՈՒՐԵՐ.

Ինծափառ ԹԵՖԼԻԶԻ ԿԱՅԱՐՆ Բարձ-
րագոյն հրատարակաւ իսկական ոտորագրութեան իւրոյ
հրամայեաց արաղան կառավարիչ Սինոդին օգոստոսի 12ին
որ իւր Լեւոնյանի Լեւոնյանի Սինոդին Կոնստան-
դին Կոնստանդնուպոլիսի ծննդեան ամսահանգիսն կատարեն
օգոստոսի 10ին, իսկ Լեւոնյանի Լեւոնյանի մայիսի 21ին :
Սեպտեմբերի 21ին, ճաշից յետոյ շորթորդ ժամի վեր-
ջին ԹԵՖԼԻԶԻ ԿԱՅԱՐՆ Բարձրագոյն յետ գառ-
նալ Սարգսից Զարակի Սեւն ամենացանկալի աւագ-
ջութեամբ :

Լրագրին 41 համարով հրատարակեցինք Քուլթա-
յեան Լեւոնյանի շինութեան հանգամանքը, այժմ ի իւր-
րոպոյս միւս հոգեւորականաց հրատարակելիք առան-
ձին յօդուածով արժանապատիւ Զարուծիւն քահանա-
յի Սուղանաճեանց արժանագով աշխատանքը, որ իւր
բարոյութեամբ եւ յորդորանք կարողացաւ պատուելի
Երեցիտիան Սինոդինի հետ այն սակաւութիւն Հայոց
մէջ աւարտել Լեւոնյանի շինութիւնը : Քանիք քանիք
գիւղերայք կան առանց եկեղեցեաց, եթէ հոգեւորականը
նորա նման աշխատեն, յորդորեն ժողովրդեանն, ամէն
ուր կը շինուին հեշտութեամբ եկեղեցիք, ըստ որում
մեր աղբը պարտաւոր է այդպիսի Լստուածահաճոյ շինու-
թեանց մասին : Ըրժանապատիւ Զարուծիւն քահա-
նային Սուղանաճեանց յայտանքը մեր հրատարակական
շնորհակալութիւնը այդպիսի գովանի աշխատուե համար :

ԵՐՏՆԵՐԻՆ ԼՈՒՐԵՐ.

Տաճկաստան : Կոստանդնուպոլիս, օգոստոսի 14.

Ինչիմեա լրագրին մէջ տպած է հետեւեալ նամակս ՚ն
Պոլսոյ, ՚՚ Լ. յոր երկար ժամանակ սպասելէն յետոյ
Սուլթանը յերեկոյն ժամ 5 եկաւ իւր պալատը : Ե-
րեւում էր նա շինութեամբ, եւ հազիւ կարողանում էր բըռ-
նել եւ չափաւորել իւր կիւրքը : Յետ հանդիմով կար-
դալէն Հատտի—շերիֆին եկամտից նորոգ բարեկարգու-
թեանց մասին, Սուլթանն ունիքը կիտած, խոժուեալ
գիւղից սկսաւ խօսել երեսը դարձնելով ծովային միւնիստ-
րին եւ իւր աներորդի Սեհմեդ Լեւոնյանի փաշային բեա-
լուռ անելով նրան, որ նա իրան քանդողները մէկն է :
Կապուղան փաշայն կամեցաւ որ իւր գլուխը արդարացի,
եւ ինչորեք որ առաջ իրան քննեն եւ ապա դատաւարտեն :
Սուլթանը բարձրութեամբ լինելով բարիութեամբ հրամայեց
նրան որ լռի, եւ այնպիսի խօսքերով որք ցոյց էին տալի,
թէ Կապուղան փաշայն էլ նորա շնորհացը չի արժանա-
նալ, Յայանի չէ, թէ ինչի՞ համար Սուլթանը կշտամ-
բեց (բեւարուռ արաւ) նրան աւելի փողերը յաւիտա-
կելու համար ծովային միւնիստրութեան կողմանէ, թէ
միայն նորա կնիկ Սուլթանի աղջկան յիմարարար ծախս
անելու մասին : Ըստ ձեռն առաւ նա հեղ եւ փախուց
Լեւոնյանի փաշային (Ռեշիդի օրդույն) : Սուլթանն
առաւորիկ թուրքումը արեւոյ իւր մեծ փետին (որ հա-
զիւ թէ 22 տարեկան է) նորա կին եւ իւր աղջիկ Փաթ-
մայի յիմարարար շնորհութեանց մասին : ասելով կառե-
թի համար, որ փարիզցի ուղարկել են եւ արժի 200,000
աւելի քանի : Թուեց բոլոր ուրիշ անարանդութիւն ա-
նող ծախսերը, որն որ իւր աղջիկը արել է, եւ շինայեց
նաեւ Ռեշիդ փաշայի յիշատակը, մեղադրելով նրան, որ
պատրաստել է այժմեան գործոյ վիճակը, որ դանձարա-
նի փողերը հանել է առանց հաշուի, իւր փառասիրու-
թիւնը եւ իւր մտերմաց ագահութիւնը կշտայնելու հա-
մար : Սեհմեդ—Լեւոնյանի օրդի Լեւոնյանի փաշայն,

Իհամի փաշայն Լբբաս փաշայն որդին և Մահմուդ փաշայն Լհմետ—Ֆրդի—փաշայն որդին (Սուլթանի փեսային) անմահ չմնացին այս անարգանքներիցս։ Ոչով միայն չէ բերում, թէ Սուլթանը երբ և իցէ մինչ 'ի այս առաքման վառված լինի բարկութեամբ։ Որ այնպէս մեծ ձայնով դռուում էր, մինչև երկրորդ աստիճանի մեծաւրաց դասին, որովք նախասենեակէն լինէ, սարսափեցան։ Մեծ Ահլըն ևս ստացաւ Սուլթանի կշտամբութիւնը, որ նա վաղ յառաջուց իրան չէ գգուշացրել ամենի համար, և չափիցն աւելի շատ կամք է տուել իւր գործակից ընկերացն ինչպէս Մեհմեդ—Լըդն և իւր փեսայիցն։ Լըլ միւս օրը Մեհմեդ—Լըն փաշայն կարգուեց ծովային մինիստրութեան մէջ Մեհմեդ—Բերբիսլի—փաշայ։ Լըն—Ղալբը—փաշայն 'ի տուրե առական մինիստրութեան Իզմայիլ—փաշայ։ Եսկ Սուլթանի միւս փեսային հրաման ստացան, որ միւսանդամ տղը չը դնեն, չերեան մինիստրաց խորհրդարանումը՝ ուրց էին նորա անդամը։ Մեհմեդ—Բուշիլ—փաշայն, որին Սուլթանը սրանից տասն օր յառաջ Ֆիլդէյիլմեստերութիւնից (զլետար տեսուչ թնդանթմաճիկ զօրաց) հանեց առ 'ի պատիժ, որ նա Գուադ—փաշի տէրութեան վերաբերեալ հարկաւոր թղթերն իրան իմաց չարաւ, ստացաւ այժմ Թանդիմաթի նախագահութիւնը, որ մը նոցած էր պարագ, Բերբիսլի Մեհմեդ—փաշայն ծովային մինիստր կարգուելուց յետոյ։ Յայանի անելով այսպիսի խտրութիւն իւր աներոջ որդւոյ և փեսայից վրայ, Սուլթանն աշխարայ կամեցաւ պատժել նրանց կանանցը, աներկբայ դիտելով, թէ մարդիկ՝ որոց ցոյց են տալի թագաւորի հետ ընտանեկան կապակցութեան մեծարանք, դերն են դառնում իրանց կնանցը անձայն և մահով։ Չունելով նոցա վերայ ոչինչ իշխանութիւն՝ չեն համարձակում բնակին խօսիլ նրանց ծախսի և անխոհեմ շքաւորութեանց համար։ Լըլմ նրանց Սուլթանն պատժեց բարկանալով, բոյց նորա յոյս ունին, որ այս փութորիկը շուտով անց կենայ, որովհետեւ ինքն Սուլթանն հարկադրուած բարկացաւ։ Լմենքեան առանց սարսկուսանաց մնում են, որ Սուլթանն իւրեանց պաշտօնատարութիւնքն յետ տայ։

Բուսակ . Ինք

Պարսկաստան. Թէհրան. Մուհարրեմ ամսոյ 14 ին Մեծափառ Շահն նշանակեց Շահբադ—խանին, որ Ռուսաց լիազոր մինիստր պարոն Լինչիլովին ճանապարհաւից լինի դէպ 'ի Օւրդենդէ, որ ամարանոց է Ռուսաց հրկայառոտութեանն։ Ինչ ունին Կորին Գերադանդութեան համար ուղարկեցին կառք, և երկու հեծնելու ձիանք, ոսկէ սաքքով զարդարուած։ Ճանապարհին Շահն պալատին մօտ (որ է Լիալբերանումը) անց կենալու ժամանակը, Կորին Գերադանդութեանը դէմ հլան զինուորական մեծարանք, որ էնտեղ էլած զօրքն տուին նրան։ Օւրդենդէ հասնելուց և մի փոքր հանգստանալուց յետոյ, պարոն Լինչիլովն ուղեկցութեամբ Պարսկաստանի վսեմապատիւ մեծամեծացն ներկայացաւ Մեծափառ Շահին։ Եւրոպեայի իւր կարգուելու մասին, մեր լիազոր մը նրա տրն ներկայացրուց յանձնարարական թագաւորական հրամանագրերը, զորս դեռ անուրութեան առաջն ուտե-

նադարն ոսկէ սինու մէջ դրած մատոյց Կորին Մեծութեանն, և նա իւրով իսկ ձեռամբ յանձնեց Լիզամ—ուլ—մուլքին։ Լըլ հանդիսումն Մեծափառ Շահն յայտնեց բանիւ իւր անկեղծ սիրոյ և բարեկամութեան զգացմունքն, զորս ունի առ Մեհմեդ—Լըլ—մեր, և տեղեկացաւ մեր լիազոր մինիստրի առաջնութեանն։ Շահն ընդունելութեանն յետոյ պարոն Լինչիլովն տեսութիւն գնաց առաջին մինիստր Միրզա—Լըլայ—խանին, և մինիստրին օտարազգի գործոց Միրզա—Մէլիկ խանին սալով երկուսին էլ Կնեազ Կորչակովն նամակներն։

ԵՅ0 էն Մուհարրեմի, Մեծափառ Շահն օգուտ համարելով վերացնել առաջին մինիստր Միրզա—Լըլ խանի և նորա որդի Լիզամ—ուլ—մուլքի և զինուորական մինիստրի պաշտօնները նրանց առաջնի մօտ զբից իւր սեփական ձեռամբ գրած ֆարմանը այս բառական մտքով։

«Որովհետեւ դուք յանձն առաք թագաւորական ամէն գործոց կառավարութիւնն, և ոչովն չթողեք ձեր բանումը խառնուել, յայտնի երեւցաւ, որ դուք միայն ձեր անձնովն կարող չէք կատարել մեր ծառայութեան ամէն մասնները, և այս պատճառաւ ծագեցան անկարգութիւնք և զանցառութիւնք կառավարութեան մէջ, և գործքերը շատ անդամ մնացին անկատար։ Դուք աներկբայ՝ ինչպէս անձնամուէր ծառայ տէրութեան, չէք համաձայնիլ, որ մեք մնանք այդ նեղ դրութեան մէջ, և առանց բանի տեղ գնելոյ մտիկ տաք գործքերի անկարգութեանը։ Վասն սրոյ մեք այս օրվայ թուականիցը 'ի 20 էն Մուհարրեմի հարկաւոր համարեցանք վեր առնել ձեզանից Սադրա—Լըլամի կոչումը, հրաժարացնել ձեզ ձեր ունեցած պաշտօնիցը, նոյնպէս և Լիզամ—ուլ—մուլքի և Մէլիկ—լեչիլի (զինուորական մինիստրի)։ Մնացեք հանդարտ տանը, և լիովն միամիտ կացեք, թէ մեք բաց 'ի բարեկամամտութեանն ուրիշ բան չունինք ձեզ վրայ մտածելու։ Լըլալի անտարակոյս սիրոյ մասին մեք հրամայեցաք Հալիլու—դուլէին յայտնել ձեզ և խօսքով։

Լըլալին մինիստրի պաշտօնը վերառնելով՝ Մեհմեդա Մեհմեդ Շահն Կոր—Լըլին թագաւորական կառավարութեան բոլոր մասները բաժանեց վեց նորակարգ մինիստրերի վրայ՝ սք են. օտարազգի գործոց, ներքին գործոց, զինուորական, եկամտից, արդարադատութեան և հոգևորական գործոց։

Օտարազգի գործոց մինիստրն մուսթաֆա լաա Միրզա—Մէլիկ—Խանը։

Կերքին գործոց մինիստր կարգուեց Միրզա—Սադիկ—Կոյմալիամ Լմինուդ—Խուլէ վերաառութեամբ։

Օ ինուորական մինիստր նշանակուեց Միրզա—Սուլթան—Խան—Բէշիլիլ—Բաշի գերադոյն հրամանատարի վերաառութեամբ։ Երան ընկեր կարգուեց Միրզա—Խանու։

Լըլամից մինիստր նշանակուեց նախկին Սուտու—Ֆի—Բըլմեմլիկ Միրզա—Խուլէն։

Լըլարադատութեան մինիստր նշանակուեց Լբբաս—Ղալբ—Խան—Բըլմեմլիկ Սուլթանիլի—Խուլէ վերաառութեամբ։ և վերջապէս մինիստր հոգևորական

գործող կարգուեց Սիրգա—Փաղուլայն:

Սերյոշիալ մինիստրները մինը միւսից կախումն ա-
մենին պէտք է չունենան: Եւ ամէն գործ՝ որ մինիստրի
կառավարութեան որ վերաբերեալ լինի, պէտք է վճռուի
դէմ առ դէմ մեծախառն Շահի ձեռնովն:

Եթէ շատ մեծ և հարկաւոր գործ լինի վեց մի-
նիստրները կրկնապէս ընդհանուր խորհրդարան, և իրանց
գաղափարները և կարծեաց մասին խնայումն կուտան
Վորին Սեծութեանն, որ կամ կըհաստատի, և կամ
կըփոխի նրանց կտրած բանը:

Կողմէն գրող Լինդալի Տահապալիժը:

Բոլոր Սոսկորմ (քաղաքը) այժմ անսովոր շփո-
թութեան մէջ է Կողմէն գրող Լինդալի դատաւար-
անութեան մատին, որ համարձակել է զըպարտելու (շառ-
դեղ) Հենրիետա Մինդելզոն աղջկանը, որ շատ քաղցր
խաղ ասող է, դրող ստանաւորների և արձակ շարագրութիւն,
և որ համարում էր Նորմէդեան պատուական ծաղիկներից
մինը Շփոթութեան հասարակութեան մէջ: Ի հակառակ խեղճ
աղջկայ վեճակը գրողն է ամենին, որ նրան օգնութիւն
անեն, և կողմէ գրողն վրայ խօսում են անբուական
նութեամբ և արանջարով, և ինչ ժամանակ նրանց դա-
տաւարանաւորներ կանչեցին, բոլոր քաղաքը անհամբերու-
թեամբ մնում էր վճռողութեան այս անսովոր գործողու-
թեան, որ մի տան պատիւը ոխել էր սոսնառակ անել:
Սահել աղջկէր ներկայացաւ դատարանին իւր պատուե-
լի արեւոր հօր հետ, որ իւր բոլոր կենաց մէջ պարկեշտ
աշխատանքով էր պարտաւած, և չկամեցաւ ունենալ ու-
րիշ փաստաբան, իսկ աղջկայ վրայ զգուշել մեղադրութիւն
անող շարագրողը համաձայնութեամբ նորա հօրն ջնկեց
իրան պաշտպան (քովակ անող) երեւել պերճախօս դօկ-
տոր Ուդգլին: Բայց ոչինչ հնարք կարաց արգարայնի
փատաբաղդին, որ դուր տեղը ջանք էր անում պահպա-
նել դրսեւանց սքալի հաստատութիւնը: Ինչ ժամանակ
Հենրիետի հայրն աչքերը լցուած արտասուքով, բայց հը-
զօր խօսակցութեամբ յայտնի արաւ իւր աշխատանքա-
կան կեանքը և որդւոց համար կրած հոգսերը, յորժամ
նա տապալթ արաւ զըպարտութեան անկարելիութիւնն և
անխելութիւնն, յայտնի երեւցաւ, որ Լինդալը խիստ
նեղացաւ և ուշ հասկացաւ, թէ ինչքան սաստիկ վե-
ժաւորել է արեւորին և նորա աղջկան: Պատաստանա-
պետն համառօտ խորհրդակցութիւն անելուց յետոյ յայտ-
նեց, որ զըպարտողը կը դատուի օրէնքով, որք Շուեռայ
աշխարհքումն ինչպէս Հռօմի քաղաքումն էլ այսպիսի
յանցանաց համար կը տան մեծ պատիժ առանց խաթր
անելու և խեղճ գալու: Լինդալը դատաւարտուեց մեռ-
նելու: Նորա վճիռը կտրեցին, որ գլուխը կտրեն: այս
շուրջ զարհուրեցողաց ամենին, բայց ամենեքեան էլ գո-
վեցին, հաւան կացան դատաստանի արդար թէ և սա-
տիկ վճռահատութեանն: Լինդալը դեռ ջահել է, նա
շնորհքով մարդ է, բայց անպատիւ անող անձնատիրու-
թիւնն նրան սխալացրուց, և նա չիմացաւ իւր յանցանքի
ծանրութիւնը, որն որ երեւում է թէ արել է առանց
մտածութեան: Կա երեք այսպիսի սաստիկ դատաւար-
անութեան չէր մնում, բայց լսելով մահավճիռն, սիրտ

արաւ մեռնիլ արիւթեամբ:

Օւր տեղը վատաբաղդի ծնողքը Թագաւորին ա-
ղաչանք արին՝ որ իրանց որդւոյ յանցանքը բաշխի: Թա-
գաւորը պատասխան տուեց, թէ Լինդալին կարէ բաշխել
մի միայն Հենրիետա Մինդելզոն: Բայց երիտաւարդն
չկամեցաւ ամենեւին, որ էն աղջկանիցը ներողութիւն խնդրի
այս մասին, և իւր մեղքը յանձն առաւ, թէ արժանի
եմ մեռնելու:

Սերջապէս սպանութեան օրը հասաւ: Բոլոր նրա
չորս կողմը կանգնածները սկսեցին դարձեալ յորդորել
Լինդալին, որ Հենրիետիցը ներողութիւն խնդրի, բայց
նա պահանջում էր, որ այդ մասին միտք չեցրեն: աղ-
դականաց հետ բարովեց, վերջին հրաժարականը տուեց:
դօշ վրայ դրուց մին մհրած թուղթ, որ խնդրեց տալ
իւր մահից յետոյ նրան, որի վրայ որ հասցէն է, և
քահանայի խրատը լսելով՝ համարձակ վեր էլու հողարը-
լուր տալարակը, ուր գլուխ կտրելու տեղը բարձր շինած
էր, և դահիճը կանգնած:

Մի քանի վրայք ջնկնւեցան, որ սպանելու ժա-
մանակը ներկայ գտնւէին ինչպէս օրէնքը այս պահանջում
է: Լինդալը կանգնեց գլուխ կտրելու տեղին մօտ: Կա-
պեցին նորա ձեռները, խիեցին աչքերը:

Մնաք բարով, ասաց նա էն ժամանակը ներկայ
էլողներին: դաք իմանում էիք իմ կեանքը, վրայ կա-
ցէք իմ մահուանը և իմ զղջմանը:

Եւ ասելուց յետոյ բարձրացաւ կառավարանի
(գլուխ կտրելու տեղ) աստիճանը, և ահա յանկարծ
զգաց, որ նրա ձեռները յետ արին: Աչքերի կտպը ներ-
քե ընկաւ: Կա դէս ու դէն մտիկ տուաւ: Նորա մօտ
կանգնած էր Հենրիետա Մինդելզոն:

Պարն Լինդալ՝ ասաց աղջկէր, ես ձեզ ներում
եմ:

Կողմէն գրողը ընկաւ նորա ոտները, և տալով նը-
րան նամակը, որ իւր դօշի վրայ պահել էր, ասաց:

Ես ընդունում եմ ձեր ներողութիւնը, որովհետեւ
իմ վերջին միտքն էր, որ ձեզ աղաչանք անեմ դրա հա-
մար, բայց ես ուզեցի, որ այդ բանը անեմ իմ մահից
յետոյ: և աներկբայ գիտէի, որ դուք ներողութիւնը կը
տայիք իմ դերեզմանի վրայ:

Սաղ Շուեցիէն խօսում է այս անսովոր անցից վրայ,
և պէտք է ուղղին տոած, Լինդալը վարքը դատարանի
վճռիցը յետոյ ստիպում է՝ որ ակամայ ցաւակից լինին
նրան: Եւ նորա զղջումն այնքան սրտանց է, որ ամենե-
քեան հաշտուեցան նորա հետ և ներեցին նորա չարչա-
րանքով ազատուած մոլորութեանը:

Երբն ճգնաւոր:

Պրագ քաղաքումը գտան երկու վատակենցաղ ճրգ-
նաւորներ, որք Պասպար Հաուզերի պատմութիւնը միտք
են գցում:

Մի կին՝ որի մարդը մի քանի ամիս յառաջ մե-
ռած էր, կասկածանք արծարծեց իւր վարքովն, և նորա
տունը եկաւ պօլիցիական պաշտօնեայ: Երբ կինն ամե-
նեին չկամեցաւ բանալ նրան մի դուռն, և ինչ ժամա-
նակ դուռը կտրեցին, զարմանալ տեսարան ներկայացաւ

մարիկ անողներին, Վրդի կիտուկի և աղտեղի բաների վրայ պարկած էին երկու կանայք հաղիւ թէ պատառառուն շուրթով ծածկուած և դժժամ մտղերով, աչքերը դէս ու դէն էին ման ածում և ցելը բըժըժում: Վրանք էին այլի կնոջ երկու աղջկանքն: Դատաստանական քննութիւնն կը բացայայտի այդ բանը, բայց աղջկանց սարսափելի վիճակի մասին աներկբայ մեղաւոր են ծնողքն: Վնեքեան գիտէին, թէ մեծ աղջկը չարչարութեամբ էր մտաթափութեան իջուածքով, փախչում էր մարդկանցէ, և ամիսներով չէր դուռ գալի իւր օթախիցը: Վրա նա բանասերութեամբ էր իւր հետ իւր փոքր քրքրը, որոյ միտքը նայնպէս թուլացել էր, և շուտով երկուսն էլ հեռացան ամէն տեսակ քնիքերակցութենէ, և կենում էին կողպած օթախում, չտեսներով նաև իրանց ծնողացը, որովհետև մայրն տալիս էր նրանց կերակուրը ծակի միջով: Օրընողքը թաղցնում էին իրանց զաւակաց վիճակը, որ կամ դեղ անեն նրանց կամ հիւանդանոց տանեն, իսկ դրա ցեղն հոգս չբաշխելին, թէ երկու աղջկերքը յանկարծ կորան: Վրա սարսափելի ճգնութեան մէջ անց կացրին նաեւ ութ տարի, ոչ երես լուանալով, ոչ մաղեր սնտրելով, ոչ շրթեր վախելով: Վրդ բերին նրանց հիւանդանոցը, հարկուոր էլու բանասերել քիմիական հնարքներ, որ լուանալով նրանց ջանիցը ցելը հանեն: Մեծ աղջկայ գլուխը ակամայ վեր աղին, որովհետև հնարք չկար ամենեւին սանտրել նրա մաղերը: Նա 55 տարեկան է, և այնքան լուր է և թոյլ, որ հաղիւ կարողանում է ոտի վրայ կանգնել: Փոքրն 21 տարեկան է, շատ գեղեցիկ է, և յոյս կայ, որ առողջանայ անսուրբ շիտթելուցը, որոյ պատճառն է կրծմական յափշտակութիւնն մտաց: Վրկու քրքրերն էլ ժամանակ անց կացրին իրանց ցլտաւ և շնչադգել օթախումն կարգալով աղօթքներ, և այժմ աւտում են, թէ Վստուած փորձում է նրանց, որ թուղց բերել իրանց մտաթափութի տունը:

Փոքր քոյրն այնքան սալորել է հնազանդութեամբ մեծին, որ նրա միտքը իմանում է: Չմարիկ տալով թեթուութեան, որ ամէն օր լեղանում են և խտափութեան, երկու անբաղդներն շուտ շուտ միտք են բերում ամիսասալով իրանց դրախտը, իրանց հոտած օթախին այսպիսի անուն են տալի:

Դժժ Վերելու:

Ճանապարհորդները պատմում են, թէ Վերելու մը կայ մի ճանձ, որոյ կծելովն ամէն կենդանիք ուտում են: Վրա ճանձը տալում է ցեցե, և թէ մըտքումդ դնես գնալ ճանապարհ ճիւղ կամ կառէթով կնտել՝ ինչ տեղ որ ցեցեն լինում է, կարելի է հաւատալ աներկբայ, որ դու կերթաս փխտայ, պատճառ որ ճիւղն, եզները, նաև շները սատկում են ճանապարհին: Պարաւուրդ են արել, որ նոյն իսկ առողջ կենդանիքը շուտով մեռնում են կծելուց յետոյ, իսկ ուրիշները չարչարում են մի քանի օր մահիցը առաջ: Գեցեն կծում է մարդկանց ևս, բայց նորա կծիլը մոծակի կծելու վրայ աւելի թոյլ է, և չէ միտասկար:

Գեցեն կենում է թփերի և դամշուտի մէջ, որը դուռ են գալի ճահճային ափներում, նրա թռչիլը ան-

ըստոյդ չէ, ինչպէս ուրիշ միջատներին, բայց սուր և նա ինչպէս նեւ թռչում է և նստում այն տեղը, որ կամենում է կծել: Վրա աչքերը սուր են, բնականիցը դուռ: Մին ճանապարհորդ պատմում է, թէ հոյս գընացած լինելով՝ շորս ծառի ճուղքին կպաւ և մի փոքր ճղվեց, բայց թէպէտ ծակուածը հաղիւ էր նշմարվում, ցեցեն մի քանի անգամ ուղղակի արձակվեց նրա վրայ, որպէս թէ իմանում է, որ կնտել կծիլը հեշտ է:

Օխորդ և իյէ պէտք է միտք դրած ոչ միայն ցեցին, նաև մեր կրիմոյից ճանձերին, որք մեծ վնաս են տալի, մանաւանդ թէ որ մարդոյն կծելուցը առաջ կերել են լէշ: Հասարակօրէն ցածր և ճիւղայ տեղերում ճանձերի կծիլը շատ միտասկար է: Վրա պատճառաւ Վերելի նաև Թրանսիս ճանապարհորդութիւն անողներն պէտք է ճանձերի դէմ գործ դնեն ամենայն նախադուշութիւններ: Սոսրաբար նրանց կծիլը այնքան զգալի չէ, բայց միւս կամ երրորդ օրը պատիկ վեր կուռչի, կը սեւանայ, և թէ որ նրան կրակով չգաղի, ցաւիլը կը մեծանայ, չարչարուիլը անտանելի կը դառնայ և շատ անգամ կը վերջանայ մահով: Վրա ամենայնիւ ճանապարհորդութիւն անելու ժամանակը ոչինչ հեշտ բան չկայ, բայց եթէ ունենալ մին ամանով նշադուր, կամ ծծումբի թթուածուր, և ինչ ժամանակ պատահի, որ ճանձը կըծի, պէտք է միայն որ մի շրթ կտոր կամ հաւի բրմպուլ թաթխել ծծումբի թթուածուրի մէջ և քսել ցաւած տեղին: Սորթին իսկոյն կուսանայ, ինչպէս դաղեալ, և կը դառնայ թարախոտ լոյց (եարայ), որ շուտ վեր կընկնի չլծողներով փոքր վէքերի նշան: Վաւ թէ որ կծի անմիտ միջատ, էն ժամանակը դաղիլը անդ ևս անօգտակար չէ, և թեթեւ դաղիլը կառողջանայ շատ շուտ:

Կախարդութիւն 1858 թուին:

Պեկու նահանգումը մօտ օրերումն պատահեց մին անցք, զոր մարթ է համարել առասուպել մեր դարումը և անկարելի, որովհետև Կարիզին շատ մօտիկ է այն տեղը:

Վրա աշխարհքի գինեկաճառ (չերաչի) Վ. մի տարի կար, որ սխել էր հիւանդանալ, և չէր կարողանում լուանալ, մինչև վերջը չկարաց տեղաշարժել վեր կենալ: Վրա կինը խելը լինելով՝ բոլոր տունը կառավարում էր և նորա գործը լուացարարութիւն էր, միտք արաւ, որ բօշի կնկայ հիւստիւրդ անի իւր տղամարդի հիւանդութեան համար, և բօշայ կինն առաց նրան, թէ նորա մարդոյ հիւանդութիւնն ծանր է, որովհետև սատանքը նրան կախարդել են, (Ճաղուբաղութիւն են արել) և կախարդութիւնն այս է, որ նրա սարսափութեամբ (զերզանբումը) թաղած են մաղեր ու փողեր, որոց պէտք է ման գալ գանել: Ղուացարարն հաւատաց այս անճառի բանին, և որովհետև բօշայ կինը պահանջում էր նորա մարդոյ տղացներու համար 1000 ֆրանկ (250 մանէթ), այս պատճառաւ տիրուհի Վ. մարդոյ հետ խորհուրդ աւելելով՝ համաձայնեց և տուող նրան ուղած փողերը: Բայց բօշի համար այս քիչ էր: Ղուաշխարհքի յաջորդութեամբ կտտարելու համար, նա հրամայեց թեթեւահաւատ կնոջն, որ ինչ թանգագին բան ունի, բոլորը մի տեղ մօտ անի, և մին ջուալի մէջ դնելով՝ ամէնը կողպել

կատարելի մին ապուստոս, աչքի բանալիքը տուին տիրուհի Վ. որ նա պահի հեռու տեղ, և դատերին մտիկ չտայ, մին չե բոշի կնոջ կրկին դալը, և դիտար բանը այս էր, որ ոչովի չպիտի ասեր և ոչ մի բառ, ինչ որ պատահել էր։

Երեք օրից յետոյ վճուհին (Ջաղաբաղն) յետ եկաւ, և կամօղի աչքի զատերը մին մին մտիկ տարով ջուպը հանեց, հիւանդի երեսը անձեռնոցիւ (սարժետ կով) ծածկեց, հրաւրեց, նորա կնոջն աղօթք անել, և ինքն օթախի չորս կողմը պտուտ գարով ջուպը ելե կամօղի մէջը դրուց, կողպեց և բանալիքը վեր առնելով՝ աւաց, թէ երեք օրից յետոյ ելե կուգամ, և էն ժամանակը հիւանդը կատարեալ կառուցանայ։

Բայց նշանակած օրը բոշայ կինը չերեւցաւ, և տիրուհին Վ. վստահացաւ պատմել դրացեայն էս բոլոր բաներն։ Երանք այնքան սնապաշտ չէին, և ուղղակի աւացին, թէ վճուհին խաբել է, և նորա բաները գողացել տարել է։ Կամօղը կոտորեցին, և ջուպը մէջը ժամացուցի (սահաթի) արծաթէ և ոսկեղէն զատերի փխխնակ գտան միայն հող։ Վջախ բոշէն կարողացել է ջուպը դարտակել և մէջը հող լցնել էն ժամանակը, ինչ ժամանակ օթախի չորս կողմը ման է եկել, և թաքէ կացել իւր ձեռք դրած բաներով։ Պօղեկայն նրան ման է գալի, բայց այսու ամենայնիւ զարմանալի է, որ այս պիտի բաներ պատահում են մեր ժամանակին։

Մին Վերելիացի լրագիր պատմում է, թէ Բնդղիացուց Լանդոն մայրաքաղաքի մէջ բնակող Հրէից բարեկիցը խօսք են տուել Քրիստոնեայ դառնալու, թէ որ արանից յետոյ մինչև 15 տարի Քրիստոս աշխարհ չգայ։

Բնդղիացուց Սօրենիկ—Քրօնիկ լրագիրը իմաց է անում, թէ այս օրերս Իսլամապի Բիշնալ քաղաքի շրջակայքում անձրե է եկել թանաքի պէս սեւադայն։ Մի քանի անձինք՝ որ փարիսաճներ (սաթիւներ) են ունեցել դուռը դրած, կարծել են թէ կեղտոտ են, և նրանց միջև ջուրը դարտակել են, բայց ելե փարիսաճները սե ջրով լցուել են։ Դատ մարդիկ անձրեկը դռնաբալով վրայի շորերը սե են ներկուել։ Այս կարգից դուրս անձրեկի ճշմարտութեանը ապացոյց ունենալու համար շատ մարդիկ թանաքանման անձրեւաջուրը շուշեքանց մէջ են լցրել ու պահել։

Իլլիստրացիա

ԲԱՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ՍԵՊ

Գաղթականութեան Հայոց Ազգայնոսի

գրեաց

Երկ Վարդապետ Միթրաբեանց Միաբան Ս. ԼՅՄիաճնի, 1854.

Շարունակութիւն.

Գ.

Երկրան զարդապետութիւն Ապարիտի ի վերայ

Ազգայնոսի, տիրէին այսմ աշխարհի Քեօլանանը (Մուսկուքը) ապացույ ըզեշնը՝ տաճկական իշխանութեանը, որոյ առնելով զնոյն Մամանեան դրանէ՝ յաջորդէին միւս մեանց ի նմին իշխանութեան։

Սորա Քեօլանանը էին Քրիստոնեայք և Ալացիք ազգաւ. որք գերեալք ի Կաւկասային կողմանց. յԱլալաղայէ և ի հարաւային ափանց Պանասի և ընդհանրապէս ի պետութենէն Սրաստանի ի ձեռն Տաճկաց, ածէին ի Կոստանդնուպօլիս, ի Քարբոն (Քաղաւ) և անտի այսր Ազգայնոս, յորոյ ի ձեռն ընկալեալ զմահ մէտականութիւն, ժողովէին հարստութիւն մեծ ի շուպլութենէ տերանց իւրեանց ըստ տաճկականն մարութեանց բարուց, որովք և աղատ լինէին ի դերուհ. և հասեալք յիշխանութիւն բարձի և աւագութեան, փոխանորդէին յաւթութիւն իշխանութեան երկրին. որոյ և զօրացեալ այսու ի նմին ժամանակի՝ զերկրին ամենայն կալեալ էին ի ձեռք՝ պէյսութեան անուամբ. թէ և զիշխանութիւն յ(ու)մանցուց անտի առնուին, այլ յազգէ իւրեանց ոչ ելաւ ներ որ յայս յաջորդական իշխանութիւն Ազգայնոսի, և կամ այլազգ որ յափշտակել իշխէր զայն։

Ի սոցանէ էր և ամ ճեպերձի պաշի անուն Մուստաֆայ Պէյ հայազգի տաճկացեալ. որոյ քոյրն Աղէսարէթ անուն Տիկիսեցի, եկեալ Արուստղէմ, և լուեալ զտիղի եղբոր իւրոյ, ցանկացեալ անասնել զնա, որ էր Ազգայնոս. գայ աստ, ուր և անյոյս լեալ ընդդարձ եղբոր իւրոյ, մնայ աստ մինչև ցմահ իւր ծածուկ պահ. որովք հնոյ եկեղեցւոյն սուրբ Սարգիս ի թուականին Հայոց ումիղ (1797) յաւուրս Ապարիտի, որպէս տեսանի յարձանագիրն հազեաւանս ի ճախատ դրան սառնձին. ի սրահի այնորիկ, որոյ ստորագրութիւնքն են ի վերջոյ ի կարգս եկեղեցեացն։

Ի տիրել Ապարիտի ընդհանուր պետութեանն Ազգայնոսի յամին 1798. ի 1 յուլիսի, էր աստ յաղգէ մերմէ 50—60 տուն բնակութեան եկք ըստ մասին ի Կոստանդնուպօլիս։

Եւս այսորիկ Յակոբ վարդապետ ոմն յանուն Արուստղէմի նուիրակ գնացեալ ի Հնդկիս, և անտի դարձ արարեալ յԱզգայնոս, որպէս աւանդեն, շինէ զերիս սենեակս ի վերնայտրիկ սուրբ Սարգիս եկեղեցւոյն առաջնորդարան անուամբ ի պէտս կարգաւորաց, յորում և վերջիշեալն իրաթուն անցուցանելով զաւուրս վախճանի անդ, և թաղի ի գերեզմանոցին Հայոց, որ ի պարսպի սուրբ Մնաս եկեղեցւոյն։

Յաւաճին ժամանակս և ընդհանրապէս նախքան զտիւրապետութիւն Մահմատալի փաշային ի վերայ Ազգայնոսի, գրեթէ յաւուրս շարժման Գաղղիացուց ընդգէմ երկրիս, և առանձինն ցամա ժամանակաց Ենիշերաց, աղքդ Քրիստոնէից Ազգայնոս ունէին զմեծ նեղութիւն, և հալածանս և մահ կրէին յԱնիշերացն ի մասին Քրիստոնէական կրօնից, և կէին ի քաղաքի աստ Գահիրէ երբե ի բանտի. զի ի միջախոյր քաղաքին ամէնուրեքն հաղւե գտանէին զաղատութիւն ելեց արտաքս ընդ տունն

մինչ 'ի շուկայն. վասն զի 'ի փողոցս ինչ՝ յորս պակասէր քրիստոնէից բնակութիւն, յանցանել նոցա ընդ այն ըստ զիպաց, յարձակելն 'ի վերայ նոցա Լեւիւքիք և պախաղ խող առնէին տու առնելուն. և չէր որ վրէժնդիր արեանն հեղւայ. և ոչ որ իշխէր միւսն ձեռն 'ի մարդասպանս անդր և ոչ որ ևս հարցանէր. զի արին Վերստոնէից զին էր 'ի ժամանակին զրեթէ իւրաքանչիւր բընակութեանց.

Լեւիւքան էր այսօրինակ երկիւղ մարդասպանութեան երկրիս. մինչ զի իւրաքանչիւր քաղաքացի Վերստոնէայ ոչ ունէր վտահութիւն հեռանալ 'ի կրպակաց, կամ յայնոցիկ փողոցաց, յորս Վերստոնէից էին կրպակք. և շատք ևս որպէս ասացուք երկնչէին արտաքս անալ առ ահի բռնութեան. իսկ գերդաստանայ գրեթէ չէր լեալ օրէն արտաքս ընդ դուռն երանելոյ, զի մի՛ յախշտակիցին 'ի բռնաբարդաց. որոյ ընդ ձեռն ամեալ որ մանուկ կամ կին կամ դուստր 'ի քրիստոնէից, իսկայն 'ի տաճկութիւն ստիպէին, և ընդ յանձն չառնուլ նոցա, յառաւակութիւնս յաճախէին ընդ նոսա և տանջէին հեթանոսարար, զի ամենքին և զօրն և զօրապետն բարբարոսք էին, մանաւանդ թէ և քաղաքականն իսկ կառավարութիւն բարբարոսական էր ժամանակին.

Եւսօրինակ գործք էր աշխարհակալաց երկրիս, և այս ձև քաղաքական կառավարութեան իշխողացն. յորմէ առ ահի քրիստոնէայք ամփոփէին զեկեղեցին իւրեանց, և արտաքուստ անհետ առնէին զձև նոցա. 'ի ներքուստ կառուցանելով զայնս 'ի տունս տունս, որոց վերնայարկ յարգարէին 'ի տուն բնակութեան և 'ի ներքնայարկն եկեղեցի, զի մի՛ ծանկեղն զայնս հաճիկք տեղի և տուն աղօթից, որպէս զի մի՛ յուսար հարկանիցեն. թող զայս, և մեռելոց անգամ առ երկիւղ և առ բռնութեան ըզտունս իւրեանց առնէին գերեզմանս. զի ընդ արտաքս տանել զայնս 'ի հանգստարանն բնաւ իսկ չէր կարելի վասն նախատանաց, և վասն անտանելի չարիս գործելոյ առ ննջեցեալն, որպէս և մինչև ցայժմ բազում տունք 'ի փառաց գոն հանգստարան մեռելոց՝ վնայք բարբարոսութեան ժամանակին.

Եւմարանք ահաբեկութեան քրիստոնէից 'ի ժամանակէն տակաւին երեկն և պահին առ նոսա ուր ուրեք քաղաքացեալք են նոքին Ազգիպոտոս, աստ և յընդհանուր հաճկաստան առաւել 'ի մասն Լսիոյ, յորս ահաբեկութիւնն գեռ անշէջ գտով 'ի խաժան ուսմին, և գերեալք աղատութիւն կրօնից քրիստոնէայ աղանց, այժմ ևս ոչ կարեն համարձակ պայծառացուցանել ըզքրիստոնէական հանգիստավեհութիւն եկեղեցւոյ իւրեանց. այլ յառաջոյ գրանց նոցին է՝ զի կառուցեալ են տախտակամադ գրուս երկրորդականս, և է զի պարիսպ շքեղապատ ամեալ գնորք, զի մի՛ արտաքուստ հայել ունիցի ուսմին 'ի ներքս, կամ զանպատեհս ինչ 'ի ներքս անդր եկեղեցւոյն գործել.

'ի ժամանակս անդ. Վեօլամանայ և յիշխանութեան Լեւիւքեայ՝ Լաւնորդք ումանք յիշտատակին աղգիս աստ Ազգիպոտոս, բայց ոչ զգործոց նոցին՝ և ոչ զժամանակաց առաջնորդութեանցն տան մեղ հաւատարմարձանադիք եկեղեցեանցն յիշտատկարանաց և ոչ բերանացի զընց

պատմաբանութեանց ծերոց ժողովրդեան մերոյ. միայն զանուանս նոցին հանաք որչափ և գտաք յԼաւնորդքումնի Հայոց՝ 'ի Թղթոց և 'ի կանդակաց ժողովարարութեան, առաջնորդութեան և նախարարութեան Լեւիւքայն Երուսաղէմի, յորս բաց 'ի ժողովարարութեան գրանց յաղգէն, չիք այլ պատմաբանական գիտելիք արժանաւորք ծանօթութեան.

Սակայն այն ամենայն բարբարոսական դործք և բռնութիւն քաղաքական իշխանութեանն շիջու բոլորովն յաւուրց իշխանութեան Սահմատարի փաշային, որոյ այր աշխարհաշէն գտով, և կամելով 'ի կրթութիւն մեծանել զաշխարհ իւր, բնաջինջ արար զբռնութիւնսն, մեղ մեաց զվսեմ աստեղութիւն տաճկականն կրօնի տու քրիստոնէիցս աղգ, ետ զաղատութիւն քրիստոնէական կրօնից ընդ ամենայն իշխանութիւն իւր, և բայց ճանապարհ հաղորակեալութեան ընդ ամենայն Եւրոպայ, օրինակօքն բարեկարգեալ զաշխարհ իւր և նոցին քաղաքականութեամբքն պայծառացուցեալ զժողովրդը զին և զբնակն, որովք և մարդավարեալ ուսմին, մանն 'ի հնազանդութիւն լծոյ օրինաց իշխանութեանն.

Եւսօրինաք օրինաք եղ 'ի կարգի զգաւաստանարանն իւր ըստ շուղաց կառավարութեան Եւրոպական աղգին. որով արդ հեազհեաէ յառաջանայ որջոյն՝ Լզգիպոտոս 'ի նմանութիւն լուսաւոր ազանց, և աղգք բազումք դնեն Ազգիպոտոս տուն բնակութեան, զորոց բազմութեթ հատորովք գրեալ են Եւրոպացի ճանապարհորդք.

Օայժմեան պատուութիւն Վերստոնէից Ազգիպոտոս հաւատար տեսի մարդկային և կրօնական աղատութեան Եւրոպայի. Եւս ցոյցք լուսաւոր կառավարութեան և մարդասէր օրինաց, յորոց որպէս յառաջն դուրկ էր Լզգիպոտոս, և զարդիս նոքք պայծառանայ.

Եւրոնակեցի:

ԵՆՏԻԿՈ՝

Թովմաս Ինկիլ և Եարիկո աղջկոյ պատմութիւնը շատ ցաւալի է. կարգաւոր այս պատմութիւնը՝ ձեր ոիրան արեամբ կը լցուի և աչքերնդ արտասուքով, երկար ժամանակ չէք հաստատ, որ իմ պատմութեանս առարկայն, որ է Լեւիւքայի երկտատարդ պայծառադէմ, մեղմ և հանդարտ բնութեամբ, այնքան քարատիրտ և արծաթութեթ լինի, ինչպէս որ ներքե ալեալ է պատմում.

Թովմաս Ինկիլ Ենդոնու մէկ երեւելի վաճառականի կրտսեր որդին էր, որի հայրը աշխատել էր իսկ որդուն մանկութեան ժամանակը լու կրթել և ուսումն տալ. և այս պատճառաւ էլ Թովմասն շատ վաղ սկսեց մեծ մեծ բաների վերայ մտածել.

Եւ քան տարեկան հասակումն լաւ գիտէր Թուաբանութիւն և մէկ վայրկեանի մէջ կարողանում էր Թուել և մէն աշխատանք, և վստանէն մեծամեծ գումարների.

Տեսնելով՝ որ մարդիկ ոսկու համար մէկ փոքր նաւակի մէջ նստած իւրեանց Լստուծոյ յանձնելով՝ բնիկ նում են մեծամեծ ծովերի երեսը, ինքն էլ 1647 ին յուլիսի 16 ին, նստեց Լեւիւքայ անուանեալ նաւի մէջ և գնաց արեւմտեան Հոլիպոտոս.

Եւս, կարծես թէ ազահ Թովմասին հետեւելով՝

արագութեամբ ճանապարհէր գնում, բայց Հելլերսն (1) հաւատարմութեամբ է, թէ ճանապարհէն Մ. քիւլէս նաւն ալեկոծութեան հանդիպեց և կործանուեց, իսկ ճանապարհորդներն ազատուելով փորձաքից՝ դուրս եկան ծովն ափը և փառաբանում էին Մոստամը. քիչ ժամանակից յետոյ յարձակուեցան նոցա վերայ վայրենի Հնդկացիք և բոլորին կտորեցին, չգիտեմ ինչպէս պատահեց, թափման արտաուեց թշնամեաց ձեռքից, փախու մօտակոյ անտառն, ուր իւր բնութեան համար մէկ ապահով տեղ գտաւ:

Եւստատիոս ճանապարհորդութիւնը և այս վերջին տարրադիպութիւնը հնալէս էին նեղացրել մեր երիտասարդին, որ ընկաւ ծառի տակը և երկար ժամանակ անզգայ էր. յետոյ արթնացաւ և տեսաւ, որ մարդի ստի ձայն է զարկ. նախ շատ վախեցաւ, բայց յետոյ տեսաւ, որ իրան մօտացան մէկ Մ. քիւլէսի աղջիկ էր:

Թափման հազար տարի վերայ աղջիկն շատ զարմացաւ և նորա առջևը կոցած մօրիկ էր անում: Իսկ մեր երիտասարդն զմայլուել էր նորա գեղեցիկութեամբ:

Եւստատիոս, այսպէս էր կոչուում, այս աղջկը, էր նորը և բարեհիտ, վախենալով՝ գեղեցիկ Եւստատիոսին սփնջ տարաբարգիւթիւն չը հանդիպի, նա զանազան նշաններով խնայ արեց նրան, որ հետեի իրան. մէկ փոքր ժամանակից յետոյ նոցա հասան դժուարակիս ճանապարհով մէկ փոքր այլի մօտ, որի առաջին խախտում էր մի վճիռ առաւ:

Սրանից յետոյ Եւստատիոս բերեց Թափման համար զանազան պտուղներ և զանազան հոտերն ուղարկեց էր նրան ուրախացնել. յետոյ նորա առաջը նստելով խաղում էր նորա շէկ մազերի հետ:

Սրան օրն գնաց Մ. քիւլէսի նոր պտուղներ բերեց, և հապտութեամբ ցոյց էր տալի, թէ վայրենութեան մէջն էլ կարելի է ունենալ բարի հոգի և ողորմած սիրտ:

Մ. քիւլէսն բան ցոյց էր տալի, որ Եւստատիոս Մ. քիւլէսի կայն երեւել մարդկանց մէկի աղջկին պէտք է ընի, և մ. քիւլէսն օր փոխում էր նա իւր հագուստն և զարդն. և քիչ միջոցում Մ. քիւլէսացոյ այլը լցուեց զանազան կենդանեաց մորթիքներով, անուշահոտ ծաղիկներով և զանազան թռչնոց գոյն գոյն փետուրներով:

Եւստատիոս, երբ որ գիշերվան մութն պատում էր երկիր, Եւստատիոս կամելով թեթևացնել երիտասարդի ցաւալի գրութիւնը, տանում էր նրան մօտակայ այլերը նայելու ջրվէժներին, և քնելու ժամանակը նրա գլուխն գրկում էր և զգուշութեամբ մօրիկ էր անում ամենայն կողմը, որ չլինի թէ արիւնհարու Հնդկացիք յարձակվեն նրա վերայ և սպանեն:

Իսպիտութեամբ անց էին կացում նոցա իւրեանց օրերն և քիչ միջոցում մէկ այնպիսի լեզու հնարեցին, որ կարողանում էին միմեանց բան հասկացնել:

Թափման ասում էր Եւստատիոսն՝ քեզ կ'տանեմ Եւստատիոս, ապրելու մէջ հագուստ կը հագցնեմ, և անձրեւային օրերը կը ման ածեմ շարժական տան մէջ (կառքի), որանդ ոչ ոքից երկիւղ չեմ ունենալ:

Մից կացաւ մէկ քանի ամիս, մէկ օր Եւստատիոս Եւստատիոս տեսաւ մէկ նաւ, որ ծովն օտին մօտանում էր. Թափման նրան սարկեցրեց, որ նշաններով կանչէ նաւավարներին և քիչ ժամանակից յետոյ տեսաւ, որ նաւավարները մէկն իւր Մ. քիւլէսի բարեկամներն էր, և գնում էր Սարմարիա:

Եւստատիոս մէկ քանի ժամանակից յետոյ, որ անց էր կացում արտաուքով, համաձայնեց իւր ծնողացն թողնել և գնալ գեղեցիկ Եւստատիոս հետ, որ խաւանում էր նրան բազմաւորի և հետը ամուսնանալ:

Մ. քիւլէսն շուտով հասաւ Սարմարիա, ազահաւթիւն կրկին անգամ զարթեց Թափման սրտում:

«Հնդկաստանից դառնալ դատարկ ձեռներով. մտածում էր նա» անց կենալ այնքան ծովեր, այնպէս մեծ փոստերի մէջ ընկնել և վերջը դատարկ ձեռներով դառնալ, մինչ այլ հարստացել են և բերել կոյտ կոյտ ոսկի. չէ, ես էլ կը ջանամ յիմարութիւնս դրամել»:

Մ. քիւլէսն մտածելով՝ Թափման մէկ հնալէս բան միտքն դրեց, որ լսողի մարմինը կը գողայ, նա միտք դրեց վաճառել սղորմել Եւստատիոսին, մոռացաւ նրա արած բարութիւնը, մոռացաւ և ձեռք բռնած տարաւ նրան վաճառականի մօտ, որ գերի էր առնում և ծախում:

Տարաբար Եւստատիոս ընկաւ նորա ոտքերը, ողբում էր, բայց ի զուր. Թափման նրան ծախեց:

Դա ծախեցի ինձ, կանչեց նա կիտաճայն, ծախեցիք քո Եւստատիոս, բայց մի՛ չգիտես, որ ես փոքր ժամանակից յետոյ կ'ընեմ մայր:

Մ. քիւլէսն ասեց թէ Թափման գութն չը շարժեց, այլ նրան ձեռնառաւ ելաւ վաճառականիցն աւելի գին պահանջել:

«Իսկ լսեցիք ինչ ասեց նա ինձ, ասաց Թափման վաճառականին, հիմիկ նրան չեմ կարող քեզ 10 ֆունտ ստերլինգից պակասով տալ»:

Թափման ծախեց իւր բարեբար Եւստատիոս վաճառականի վերայ, որից շուտով կողմնայ կառավարին գնեց և Թափման չարագործութիւնը իմանալով՝ մարդիկ ուղարկեց, որ գանեն նրան և բերեն: «Նա կ'ամենում եմ» ասում էր նա, որ այն չարագործն հինգ տարի գերի լինի ինձ մօտ և պատիժ ստանայ, այն պատճառաւ որ նա քեզ հետ հղալէս է վարկել:

Բայց Թափման կանոնած էր ծովեղբոր մօտ շատ շիտթուած խորին տրամութեան մէջ. «Ես ի՞նչ արեցի ես ասում էր նա» ինչպէս կարողացայ ծախել ես նրան, որ ինձ կեանք պարգեւեց և սիրում էր հոգով չափ, ինչպէս համարձակուեցի ես նրան անպիտան մեռողի հետ փոխել, «Ես ասեց քոսկն դէն դեց» Տարաբար, «կանչեց նա» քո արած ամարդութիւնը կը հարածի քեզ մինչև ի քո գերեզմանը, Նա ասելու դողում էր նա և թափում էր արտաուքը իւր աչքերից:

Եւստատիոս միտք էր բերում նա Եւստատիոս ասած խաւերը՝ ինձ այլոց ձեռքը մի՛ գցի, ես քո ստրուկը կը լինիմ, կը ծառայեմ քեզ մինչ ի մահս, ուրախութեամբ (անտրտուշ) կը կատարեմ քո շատ դժուար հրամաններդ, ինձ քո մօտը պահիր. մի՛ լինիր քարասիրտ»:

Թափման գեղեցում էր միտք բերելիս, ծնկներն ծալում էին, և սառն քրտնեքն վաղում էր նրա երեսիցը գետի պէս:

(1) Ճանապարհորդ Մ. քիւլէս:

Եւս միջոցիս եկան կողմէ կառավարչէն ուղարկած մարդիկն: "Չարագործ," ասում էին նորա: "կառավարին վճռեց, որ դու գերի լինիս հինգ տարի, հանկը միայնիդ զգեստը և գերու հագուստ հագիր:"

Թովման հագնելով նոցա բերած հագուստը, գլխից արտառուելով "պատիժդ ստանի է, բայց զգուժ եմ, որ ես դրան արժանի եմ, վասն որոյ փառք եմ տալիս քո Բառաւորն:"

Բայց բարեւիրտ Եւրիկոն ողբում էր իւր անհաւատարիմ սիրականի վերայ: Կողմէ կառավարչին ոչ միայն քաղցրութեամբ էր վարվում նրա հետ, այլ և փոքր ժամանակից յետոյ նստով նրան իւր հայրենիքը ուղարկեց:

Եւրիկոն փոխանակ ուրախանալոյ որ իւր ծնողաց մօտն էր գնում, ակտուր նստել էր նստի մէկ անկիւնում և ոչոքի հետ չէր խօսում: "Մաւապեան տներով նորա ողբալն դուր թիւնը՝ մօտացաւ և ասաց," Տիկին, ինչի՞նք էք այդքան ակտուր, մեք ձեզ տանում եմք ծնողաց մօտ և մանաւանդ դուք հեռանում էք այն երկրիցն, որ տեղ դուք այդպիսի թշուառութեան հանդիպելիք:

"Ես ուրախանում "ասաց Եւրիկոն," է՛հ, ես թողնում եմ այս տեղ իմ անհաւատարիմ ամուսինս, որին չկարողացայ հրաժարական ողջոյն տալ. և որի երեսն չը կարողացայ ես արտասուքովս լուանալ. ո՛ր, պարմն, ասէք ինձ, ո՛ր է նա արեօք:"

Կողմէ կառավարչին վճռեց հինգ տարի գերի լինի նա, ասաց նաւապեան, ես տեսայ նրան գերեաց մէջին:

"Մաւապեան այս խօսքերիցը Եւրիկոն շնորհակալ եւ բարձր ձայնով կանչեց," ամառադդ ինչի՞նք ձանաչեցիր դու ինձ: ո՛հ, պարմն, նա չի կարող այդ չարչարանացն դիմանալ. ասէք ինձ, աղաչում եմ ձեզ, ասէք, երբ և ո՛րտեղ տեսաք նրան:"

Ես նրան մշակութեան ժամանակը տեսայ, ասաց նաւապեան, նա երբեմն ընկնում էր երեսի վերայ, շուտով վեր կենում, և երբեմն էլ նստում էր իւր հագուստի և կոստիւմի վերայ և դուռն արտասուքով էր. "ձորձ (չոր) աղքատութեան" կանչում էր նա "դու ինձ համար հաւուստ մարդկանց զարդից տուաւ եւ. ո՛ր, Եւրիկո, ցանկալի Եւրիկո, Բայց ի՞նչ եմ ասում ես ի՛նչպէս եմ համարձակվում յիշել այն սուրբ անուհի, այն չնաշխարհիկ աղջկայ անուհի:"

Եւսպէս էր ասում Թովման, իսկ միւս գերիքը թինկ տուած իւրեանց կայինների վերայ լսում էին նրա ասած խօսքերը:

"Բարեկամներ," ասէր նա, "փախէք ինձանից, հեռացէք ինչպէս անիրաւ և արիւնարու գաղանից, ես արժանի չեմ մարդկանց մօտանալ և նրանց եղբայր անուանվել. ես ծախեցի իմ աղաւիչս. ո՛ր, ինչպէս էր նա սգում, և ձեռներն դէպ ի՛նձ մեկնում. եղբայր իմ, հեռացէք ինձանից, արժանի չեմ ձեր մէջը խառնվում:"

Եւրիկոն նաւապեան լսում էր և հառաչում, "Թովման, ցանկալիք իմ Թովման, դու ողբում ես. ներողութիւն ես խնդրում ինձանից, բայց ես փաղոջ եմ քեզ ներել. ո՛ր, ինչի՞նք չեմ կարողանում ես չարչարանացը մանաւակից լինել:"

Եւս էր բարեւիրտ Եւրիկոյի խօսքը:
Շուտով Աւրաբիկից հեռացան ձանապարհադները,

նոցա աչքերին երևում էին միայն անապատներ և սարեր. մի փոքր ժամանակից յետոյ Եւրիկոն տեսաւ իւր հայրենի կղզին:

Բայց Թովման մի և նոյն վեճակի մէջն էր երկար ժամանակ. մէկ օր և կու նորա մօտ վերադառնալը և տարաւ կողմէ կառավարչին մօտ, կառավարչին նստել էր այդու մօտ իւր ողբոց հետ, երբ որ տեսաւ Թովմանին առաջ եկաւ և ասաց "Թովման, հիմիկ դու աղատ ես, քո աղատուեդ համար ինձ մի ծամե՛ծ պարզ կենի ես ուղարկել:

Թովման փոխանակ ուրախանալոյ արամեցաւ, ոչինչ չասաց:

Մի թէ դու չես կամենում աղատ լինիս, ասաց կողմէ կառավարչին:

"Չէ. ասաց Թովման," ես կամենում եմ այս վեճակի մէջ վախճանիմ," և արտասուքից կարմրած աչքերն դէպ ի՛ երկիր գցեց:

Եւս միջոցում թիոց մէջից դուռն եկաւ մէկ գեղեցիկ աղջիկ, զարդարուած թանկագին հագուստով և գոյն գոյն փետուրներով. որի ձեռին մէկ գեղեցիկ մանուկ կար: Թովման ինչպէս կայծակից հարուած ընկաւ երկիր և չկարողացաւ խօսել. այս աղջկին էր Եւրիկոն:

Թովման ընկաւ նորա ոտքը և կանչեց բարձր ձայնով. "Ո՛ր, Եւրիկո, բարեւիրտ Եւրիկո, մի՞թէ իմ դէմքս քեզ չէ վախճանում, մի՞թէ դու սիրում ես ինձ պէս չարագործին, ինձ՝ որ արժանի եմ քո արհամարհանացը:"

Բարեւիրտ Եւրիկոն ձեռն տուեց նրան և ասաց ծիծաղելով "վեր կաց, խնդրում եմ քեզ, վեր կաց և դրկի քո բարեբաղդ Եւրիկոյիդ և թշուառ դառնիդ:"

Բահանայն սպառում էր նոցա մատուռումն, ուր ամէն բան պատրաստ էր հարսանեաց համար:

Թովման հանեց գերութեան հագուստը. զարդաւուեց, գնաց մատուռն և մի փոքր ժամանակից յետոյ որ անց էր կայնում ծնրակրկնութեան և աղօթքի մէջ, խոտացաւ կողմէ երեսի մարդկանց մինչ ի՛ մահ սիրել գեղեցիկ և բարեւիրտ Եւրիկոյին:

Եղատ թարգմանութիւն աշ. Տի. Ղ. Բագ. Հասան—Ս. Եւրեանց:

Մանաւոր Գոյտարարութիւն:

Եւս տարի Բարձրագոյն հաստատած կրակից ապա-հովանոց Բնկերութիւնը Մահվայի ընտրեց ինձ իւր Գործակաւար, տալով ինձ իրաւունք նրա կարգադրութեանց համեմատ ընդունել նրա ապահովութեան տակ շինութիւնը, ապրանք և ուրիշ կայքեր Թիֆլիզ քաղաքումը տեղի օգտակար պայմաններով, քան թէ միւս Բնկերութիւնքը: Ուստի և ես խոնարհաբար ծանուցանելով ամենին ինդրում եմ, ու իւր կը կամենայ այս Բնկերութեան ապահովութեանը յանձնել իւր կայքը, կարող է դալ ինձ մօտ Ստրակի քաղաքը, Կնեալ Նիկողայոս Թովմանովի տունը, որ է Սրաց Իշխանի Հերակլի տան գէմուղէմը:

Կըլեւնի Լեւոն Լեւոն Լեւոնիւնիւնց:

Печатать позволяется

Тифлис. Октября 18-го, 1858 года. Печаторъ И. Каптановъ.

Խմբագրիչ Սեփանոս Բահանայ Մանրիւնիւնց:

Ի Տպարանի Ներսիսեան Հոգևոր Դպրոցի Հայոց
ԹԻՖԼԻՍ: